

BÖLGESEL İKTİSATTA MEKÂNIN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı

An Assessment on the Importance of the Place in Regional Economics: The New Economic Geography Approach

Abdullah TOPCUOĞLU

Yrd. Doç. Dr.

Ardahan Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Ardahan, abdullahtopcuoglu@ardahan.edu.tr

Mehmet ÇALIŞKAN

Ardahan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ardahan, caliskan_mehmet@outlook.com.tr

Çalışmanın Türü: Derleme

Öz

İktisat biliminin cevap aradığı temel problemler olan: Ne üretilecek, Ne kadar üretilecek, Nerde üretilecek, Ne zaman üretilecek, Nasıl üretilecek ve *Kimin için üretilecek sorularında birisi, mekânı işaret etmektedir. Mekân, başka bir deyişle ekonomik faaliyetin gerçekleştiği yer, iktisat literatüründe önemli bir yer teşkil etmesine rağmen, iktisadi analizlerde kendisine çok fazla yer bulamamıştır. II. Dünya Savaşından sonra bölge ve bölgesel iktisada yönelik ilginin artmasıyla mekân kavramı tekrardan önem kazanmıştır. 1990'lı yılların başında geliştirilen Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi ile bu ilgi daha da artmıştır. Bu çalışmanın amacı, bölgesel iktisat ile yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı arasındaki ilişkiyi teorik açıdan incelemektir.*

Anahtar Kelimeler: Mekân, Bölgesel İktisat, Yeni Ekonomik Coğrafya.

Abstract

One of the fundamental problems that economics seeks to answer is the importance of place. The place, where the economic activity realized, has an importance in the economic literature, but has not found much room for economic analysis. After World War II, the concept of place gained importance once again with the increasing interest in regional economics. The interest in regional economics has increased even more with the New Economic Geography Theory, which is developed in the beginning of the 1990s. The purpose of this study is to examine the relationship between regional economics and the new economic geography approach from a theoretical point of view.

Keywords: Place, Regional Economics, New Economic Geography.

1. Giriş

Mekân kavramı ekonomik açıdan büyük önem arz etse de mekânsal analiz iktisat literatüründe kendisine yeterli yer bulamamıştır. Mekânsal iktisat, alan üzerinde kıt kaynakların dağıtımı ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği yer ile ilgili bir iktisat bilim dalıdır. Mekânsal iktisat; lokasyon teorisi, mekânsal rekabet ile bölge ve kent ekonomilerini kapsamaktadır (Duranton, 2008:1; Ersungur, 2016:6). Mekân kavramının özelliği dolayısıyla, mekânsal iktisadın kapsamını ve konusunu tam olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü mekân kavramı birçok bilim alanının çalışma ve inceleme alanına girmektedir.

II. Dünya Savaşına kadar olan süreçte iktisat bilimcileri, iktisadi analizde mekân yerine zaman kavramına daha fazla önem vermiştir. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında, mekânlar arasında ciddi ekonomik farklılıkların ortaya çıkması ile birlikte iktisatçılar, mekân kavramının analizine yönelmişler ve mekân ile ilgili farklı teoriler geliştirmişlerdir. 1990'lı yılların başında geliştirilen Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı da bu teoriler arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, bölgesel iktisat ile yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı arasındaki ilişkiyi teorik açıdan incelemektir. Bu bağlamda çalışmada iktisat biliminde mekânın tarihsel açıdan gelişimi ve bölgesel iktisat açısından mekânın önemi incelendikten sonra yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı hakkında bilgi verilecektir.

2. İktisatta Mekânın Tarihsel Açıdan Gelişimi

Mekânsal iktisadın birçok farklı disiplinler ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu durum mekânsal iktisat için farklı tanım ve açıklamaların geliştirilmesine neden olmuştur. Söz konusu farklılıklar, daha geniş kapsamlı tartışmaların yaşanmasına ve farklı disiplinlerin bir araya gelerek ortak bir yol bulmasına neden olarak, mekânsal iktisat açısından bir avantaj sağlamıştır (Henderson vd. 2000:1). Lokasyon Teorisi, Merkezi Yerler Teorisi ve Dışsal (Yığılma) Ekonomileri, Mekânsal İktisadın öncü teorileri olarak sıralanabilir.

2.1. Lokasyon Teorisi

Mekânsal iktisat içinde mekân kavramını açıklamaya çalışan en eski görüşlerden biri *lokasyon teorisi* olarak kabul edilmektedir. Lokasyon teorisi, 19.yy'dan İkinci Dünya savaşına kadar ağırlığını korumuş ve ekonomik coğrafya, bölge ve kent ekonomisi gibi teorilerin temellerini oluşturmuştur (Ersungur, 2016:7).

Lokasyon teorisi, geleneksel ekonomik analizlerde mekân unsurunun ele alınmasına tepki olarak geliştirilmiş olup üç önemli çalışmaya dayanmaktadır. Bunlardan ilki, tarımsal lokasyon teorisinin temellerini atan vonThünen, diğeri endüstriyel lokasyon teorisini ortaya koyan Alfred Weber sonuncusu ise bir piyasa merkezi olarak şehirlerin yerleşimini açıklamaya çalışan Christaller ve Lösch tarafından yapılan çalışmalardır (Fujita vd., 1999:26).

Lokasyon teorisi, temel olarak iktisadi hayatın iki özelliği olan mesafe ve alan ile ilgilenmektedir. Mesafenin rolünü temsil eden taşıma maliyetlerini, hem piyasa fiyatlarını hem de üretim birimlerinin yerleşimini etkilemektedir. Alan ise, belirli malların piyasalarının belirli coğrafi sınırlara bağlı olduğunu ifade etmektedir (Blaug, 1985: 614).

2.1.1. Tarımsal Lokasyon Teorisi

İktisadi olayların mekânsal yönünü inceleyen ve ekonomik faaliyetlerin mekan üzerindeki dağılımını açıklamaya çalışan teorilerin temelini VonThünen (1826) atmıştır. VonThünen 1826 yılında yayınladığı “*The Isolated State*” adlı çalışmasıyla mekân biliminin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Ersungur, 2016:7). VonThünen çalışmasının ilk sayfasında hipotezini şöyle ortaya koymaktadır: Taşımaya elverişli herhangi bir nehrin veya kanalın olmadığı ve tek taşıma olanağının atların çektiği vagonların olduğu eşit verimliliğe sahip homojen bir ovanın merkezinde geniş bir kasaba bulunmaktadır. Ova boyunca toprak tarıma uygundur ve aynı verimliliğe sahiptir. Daire şeklindeki bu tarımsal alanda toprak yapısı ve iklim şartları her yerde aynıdır. Bölgede ulaşım şebekesi karayolları olarak yine her yerde aynı nitelikte olup, maliyetini ve taşıma süresini bazı konumlar lehine etkilemektedir. VonThünen bu “*homojen alan varsayımı*” ile doğal faktörleri analizden elemiş ve yer seçiminde sadece ekonomik faktörlerin etkisini belirlemeyi amaçlamıştır (Müftüoğlu, 1982: 12).

VonThünen daha sonra modelini daha küçük bir kasaba ve ulaşım elverişli bir nehrin olması durumuna göre ele almış ve yaşanan değişimleri incelemiştir. Buna göre, üretim yapısı nehir ya da küçük kasabaya yakınlığa göre yeniden şekillenmiştir. VonThünen’in modeli ileri matematik teknikleri ve analizleri içermemesine rağmen, sorunların analizini başarılı bir şekilde yapmış ve tek merkezli kent modellerinin geliştirilmesine öncülük etmiştir (Ersungur, 2016: 9-10).

VonThünen analizinin sonucunda tarımsal üretimin ve arazi kullanımının mekânsal düzeninin merkezi bir şehirden çevreye doğru bir dizi dairesel halkalar şeklinde gelişme gösterdiğini ileri sürmüştür. Modele göre bahçecilik ve süt üretimi gibi getirisi yüksek faaliyetler pazara yakın konumlanırken, hayvancılık gibi daha az gelir sağla-

yan faaliyetler ise pazara uzak olarak konumlanmaktadır (vomHofe ve Chen, 2006:5; Yiğit, 2014:109).

2.1.2. Endüstriyel Lokasyon Teorisi

Weber, 1909 yılında yayınlanan “*Über den Standort der Industrie*” adlı çalışmasıyla endüstriyel lokasyonu belirlemeye yönelik teorik bir metodolojinin temelini atmıştır. Weber’in çalışmasının ana amacı, tüm endüstrilere uygulanabilecek genel bir lokasyon teorisi geliştirmektir. Bu bağlamda bütün endüstrileri etkileyebilecek genel lokasyon faktörlerini göz önüne alarak, bu faktörleri iki grupta sınıflandırmıştır. Weber’e göre, birinci grupta bölgesel faktörler yer alırken ikinci grupta ise yığılma faktörleridir. Weber bölgesel olarak değişen üç genel faktör bulmuştur. Bu faktörler: Hammadde maliyetleri, taşıma maliyetleri ve emek maliyetleridir (Barthwal, 2007:482).

Alfred Weber (1909) tarafından geliştirilen modele göre endüstriyel lokasyon teorisi, bir endüstride hammadde ve nihai ürünün taşıma maliyetlerini ele alıp bunlara göre matematiksel modellerle en uygun konumu bulmaya çalışır. Basit olarak model, işletmelerin ürettikleri nihai ürünün maddi değerinin bu ürünü üretmek için gerekli kaynakların maddi değerinden fazla olması durumunda, işletmelerin hedef pazarlarına yakın konuma yerleşme eğiliminde olduklarını ifade eder. Aynı şekilde eğer ürün üretiminde kullanılan kaynakların maddi değeri nihai ürün değerinden yüksekse, işletmeler söz konusu kaynakların yakınında konumlanmaya çalışacaklardır (Dawkins, 2003:136).

2.1.3. Merkezi Yerler Teorisi

Merkezi Yerler Teorisi, bir hizmet merkezi olarak şehirlerin rolünü anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Alman coğrafyacı Walter Christaller, şehirler ve çevresi arasındaki ekonomik ilişkileri göz önüne alarak geliştirdiği bu teoride şehirlerin büyüklüğü, yeri, mekânı ve işlevlerine açıklama getirmektedir (Taşcı vd., 2011:20). Teoriye göre, en üstteki şehir tüm kentsel ürünleri üretecek daha alt kademede şehirler ise başarılı olarak üretebilecekleri daha az sayıda ürün üreteceklerdir. İşletmeler genel olarak hizmet sektöründeki diğer işletmelerle birlikte büyük kente yakın bölgelerde yoğunlaşacaklardır. Böylece yerel talep yeterli olduğu sürece kent ekonomisinden yararlanmaya çalışacaklardır (Mulligan vd.,2012:410; Yiğit, 2014:110).

Christaller, yerleşme merkezlerini yerine getirdikleri fonksiyonları dikkate alarak yedi farklı kademeye ayırmaktadır. Bu kademeler 1.kademeden 7.kademeye doğru sırasıyla pazar kasabası, büyük kasaba, ilçe, büyük ilçe, il, büyük taşra merkezi, böl-

ge merkezi şeklindedir (Dinler, 2012: 24). Merkezi Yerler Teorisi, geniş bir mekânsal ölçeği ele alacak şekilde geliştirilmiş ve ekonomik faaliyetlerin bölgesel dağılımını açıklamayı hedefleyen bir teoridir (Sulaiman, 2010: 20).

2.2. Dışsal (Yığılma) Ekonomileri

Marshall'a göre işletmeler önemli ölçek ekonomileri elde edebilecekleri yerlerde konumlanırlar. Ölçekler dışsal ve içsel olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Dışsal ölçek ekonomileri endüstriyel gelişmeyi ve bölgesel yoğunlaşmayı sağlar (Potter ve Watts, 2014:604). İçsel ölçek ekonomisi ise organizasyonel ve yönetsel etkinlikle ilgilidir. Dışsal ölçek ekonomilerinin bir sonucu olan sanayi kümesi, küme içindekilerin etkinliğini ve verimliliğini artırır (Yiğit, 2014:109).

Marshall belli bir endüstrinin bir bölgede toplanmasına neden olan bu dışsallıkları üç nedene bağlayarak açıklamıştır (Ersungur, 2016:22-23):

- **Emek Piyasası Havuzu:** Bir tek alanda birkaç firmanın toplanmasında endüstrinin istediği spesifik yetenekler ile donatılmış işçi havuzu etkendir. Bu durum hem işsizliğin daha az olma hem de emek kıtlığının daha düşük seviyede kalma olasılığını sağlar.
- **Firmalar arasında meydana gelen ileri ve geri bağlantılar:** Ara ürün arz eden firmalar, tüketici firmalara yakın yerleşmek ister, firmalar ise arz edicilere yakın yerleşmek ister. Böylece firmalar arasında ileri ve geri bağlantılar güçlenir. Geri bağlantılar, firmalardan arz edicilere aşağı doğru yönlü talep, ara ürün talebidir. İleri bağlantılar ise ara ürün üreticilerinden aktivitelere taleptir.
- **Teknoloji Dışsallıkları:** Firmalar arasında meydana gelen bilgi yayılımı, kümelenmiş firmalara izole olmuşlardan daha iyi bir üretim fonksiyonu sağlar.

Marshall işletmelerin belirli bir bölgede yoğunlaşmalarının çeşitli avantajlar sağladığını ifade etmiştir. Bunlar Marshall Dışsallıkları olarak da bilinen işgücü havuzu, ihtisaslaşmış tedarikçiler ve bilginin yayılmasıdır. Benzer işletmelerin bir yerde yoğunlaşmalarının ortak özelliklere sahip işgücünü oraya çekeceğini ve geliştireceğini gözlemlemiştir (Yiğit, 2014:111).

3. Bölgesel İktisatta Mekân Olgusu

İktisatçıların zaman kavramının öne çıkararak genel görüşü, iktisat teorilerinin gelişmesinde uzun bir süre varlığını korumuştur. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasındaki

dönemde ortaya çıkan mekânlar arasındaki ciddi kalkınma farklılıkları, iktisatçıların kendilerini sorgulamasına ve mekân kavramına yönelmelerine sebep olmuştur. Walter Isard, mekânsız bakış açısına karşı çıkmış ve kendisinden önce gelen iktisatçıları lokasyona oturmayan iktisat yaptıkları için eleştirmiştir (Ersungur, 2016:5). Isard (1956:25) eleştirdiği bu eksikliği yeni bir disiplinin yani “Bölgesel İktisat” ın temellerini atarak gidermeye çalışmıştır.

Mekâna farklı bir bakış açısı, Bölge Biliminin kurucusu Walter Isard tarafından getirilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ABD’de de savaş, birçok bölgesel problemi ya ortaya çıkarmış ya da daha kötüleştirmiştir (Isard, 2003:1). Ayrıca Savaş sonrası Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da ortaya çıkan genişleme, Fordist kitle üretiminin hızla genişlemesini ve modern tüketim toplumunun ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir (Scott, 2000: 485; Arıcıoğlu, 2011: 28).

Isard, diğer sosyal bilimlerin, mekânsal-bölgesel problemlere yönelik analitik yaklaşımları ihmal ettiği için eleştirmiş ve bu konulara dikkat çekmek için 1954 yılında Bölge Bilimini kurmuştur. Isard aslında, coğrafyanın ve iktisadın unsurlarını birleştiren melez bir disiplin geliştirmiştir. Bölge biliminin temel amacı, neo-klasik genel denge teorisini mekânsal açıdan yeniden modellemek ve talep, arz ve fiyat değişkenlerini bölgenin açık bir fonksiyonu olarak ifade etmektir (Scott, 2000:486; Arıcıoğlu, 2011: 28).

4. Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı

Günümüzde bölgesel dengesizliklerin artması, dengesizliklerin nedenlerinin araştırılmasına olan ilginin artmasını da beraberinde getirmiştir. Bu durum ise, özellikle ekonomistlerin ekonomik coğrafyayı yeniden ilgi duymasına neden olmuştur. Özellikle son yıllarda, pek çok ekonomik olayın arkasında dünya kaynaklarının mekânsal dağılımının ve faktör hareketlerinin rolünün olduğu bilinmektedir. Belirli coğrafi özelliklere sahip bölgelerin diğer bölgelere oranla daha fazla geliştiği bilinen bir durumdur (Elmas, 2001:13).

İktisatta mekân kavramını tanımlamaya ve açıklamaya çalışan disiplinlerden birisi ekonomik coğrafyadır. Ekonomik coğrafya, iktisat ve coğrafya bilimlerinin kesişim noktasıdır. Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı, 1990’lı yılların başında Paul Krugman tarafından geliştirilmiştir. Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı, firmalar için daha ilgi çekici olan mekânların özelliklerini belirlemeye çalışır. Bu yaklaşımın temel konusu ise coğrafik alanda ekonomik yığılmaların türlerinin nasıl açıklanacağıdır (Ersungur,

2016:43). Krugman (2000:49), coğrafyayı genel ekonominin içinde ele almasının nedenini şu ifadeleri ile açıklamıştır: “Marstan ya da dünyadan bir adam ekonomik coğrafya ve uluslararası ticaret teorilerinin birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış alanlar olmasına şaşıracaktır”.

Krugman (1999:146)’a göre yeni ekonomik coğrafya yaklaşımının gelişmesindeki süreç dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama, yeni endüstriyel organizasyonun ortaya çıkmasıdır. İktisadi coğrafya alanındaki teorik ilerlemeler Dixit-Stiglitz modeli ile başlamış ve geliştirilen bu model ile eksik rekabet modellenebilir hale gelmiştir. İkinci aşama, artan getiriler durumunda uluslararası ticareti açıklayan dış ticaret teorisidir. Üçüncü aşama, yeni büyüme teorisinin geliştirilmesidir. Dördüncü aşama ise 1990’ların sonunda ortaya çıkan, artan getirileri ve eksik rekabet modellerini kullanarak ekonominin mekânsal özelliklerini de dikkate alan yeni ekonomik coğrafya yaklaşımının gelişmesidir.

Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, temel olarak ekonominin mekânsal yapısını modellemeyi amaçlamaktadır. Teori, özellikle ulusal ya da uluslararası düzeyde merkez-çevre yapısının nasıl ortaya çıktığını açıklamayı amaçlamaktadır. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, firma düzeyindeki ölçek ekonomileri, taşıma maliyetleri ve faktör hareketliliğinin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan içsel yığılma güçlerini modellemektedir (Fujita, 2010:3).

Yeni ekonomik coğrafya modellerinin temel amacı coğrafi mekânda meydana gelen farklı ölçeklerdeki ekonomik kümelenmenin oluşumunu açıklamaktır. Ekonomik faaliyetlerin kümelenmesi farklı coğrafi seviyelerde meydana gelebilir. Örneğin bir tür kümelenme, küçük mağaza ve restoranların komşu bölgede kümelenmesiyle ortaya çıkabilir. Ayrıca farklı türde kümelenmelerin aynı ülke içerisinde güçlü bölgesel farklılıklar nedeniyle ortaya çıktığı da görülebilir (Fujita ve Krugman, 2004:140).

Ekonomik faaliyetlerin az sayıdaki belirli yerlerde yığılmasının altındaki ekonomik sebep, birbirine zıt iki kuvvet olan merkezci yığılma ve merkezkaç dağılma kuvvetlerinin karşılıklı etkileşimine dayanmaktadır (Fujita ve Thisse, 1996:5). Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımının amacı hem iktisadi faaliyetleri bir arada tutan merkezci kuvvetlerin hem de ekonomik aktivitelerin mekânsal dağılımına neden olan merkezkaç kuvvetlerin aynı anda karşılaşmasını sağlamaktır (Fujita ve Krugman, 2004: 141).

Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımına göre ekonomik faaliyetlerin bölgesel yapılanması iki zıt gücün karşılaşmasının bir sonucudur. Bu iki zıt güç, yoğunlaşmayı sağlayan merkezi güçler ile dağılmaya neden olan merkezkaç güçleridir. Merkezci

güçler, ekonomik faaliyetlerin kümelenmesini sağlayan yoğun iş gücü pazarı havuzu, teknolojik yayılmalar, ara mal arzı ve Marshall'ın dışsallıklarıdır. Merkezkaç güçler ise işgücünün hareketsizliği, arazi/toprak rantlarının artışı ve artan yoğunlaşmanın yol açtığı sıkışıklık veya çevresel problemler olan negatif dışsal ekonomilerdir (Bekele ve Jackson 2006:6). Ekonomik faktörlerin bir mekânda kümelenmesinde birbirine zıt “Merkezcil Kuvvetler” ile “Merkezkaç Kuvvetlerinin” etkisi vardır. Bu etkiler aşağıda yer alan Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ekonomik Aktivitelerin Mekân Seçini Etkileyen Faktörler

Merkezcil Kuvvetler	Piyasa Büyüklüğü Etkileri (İleri ve Geri Bağlantılar)
	Yoğun İşgücü Piyasaları
	Saf Dışsal Ekonomiler
Merkezkaç Kuvvetler	Mobil Olmayan Üretim Faktörleri
	Arazi/Toprak Kiraları (Rantları)
	Saf Negatif Dışsal Ekonomiler

Kaynak: Krugman, 1998:8; Çalışkan ve Kaya, 2015:41.

Merkezcil kuvvetlerden kasıt dışsal ekonomilerin Marshall’cı kaynaklarıdır. Geniş yerel bir piyasa geriye ve ileriye bağlantılar oluşturabilmektedir. Geri bağlantı etkisi, ölçek ekonomilerine bağlı olarak mal üretiminde geniş piyasalara kolay ulaşmayı sağlayan mekânların tercih edilmesidir. İleri bağlantı etkisi ise geniş bir piyasanın yerel üreticiler açısından maliyetleri azaltması ve ara mallarının yerel üretimini artırmasıdır. Endüstriyel yoğunlaşma özellikle uzmanlığa dayalı emek piyasasını yoğunlaştırmaktadır. Böyle bir emek piyasasında hem işveren işçisini kolay temin edebilmekte hem de işçi istediği işverenle çalışabilmektedir. Ekonomik faaliyetin yerel olarak yoğunlaşması ayrıca bilgi taşmaları yoluyla dışsal ekonomiler oluşturabilmektedir (Kum, 2011:240).

Merkezkaç kuvvetler ise daha az standardize olmasına rağmen yararlıdır. Arazi ve doğal kaynaklar gibi taşınmaz faktörler için hem arz hem de talep tarafından karşıt görüşler gelebilir. Çünkü bazı üretim bölgelerine işçi götürmek gerekecekken bazılarında ise tüketiciye yakın olmak pazar için bir teşvik unsuru teşkil edecektir. Üretimin coğrafik olarak yoğunlaşması araziye olan talebi artıracağından kiralaları yükseltir. Bu ise daha fazla yoğunlaşma olması durumuna oluşacak cesareti kırııcı etki doğurur. Böyle bir tıkanıklık durumunda yoğunlaşma ekonomisi daha az pozitif dışsal ekonomi ortaya çıkarır(Krugman,1999:144).

Günümüzde Yeni Ekonomik Coğrafya modellerinin kilit unsurları ürün farklılaştırmasını modelleştiren çeşitlilik varsayımı, ölçüğe göre artan getiri ve ulaşım maliyetle-

rinden oluşmaktadır. Bu kilit unsurlar faktör mobilitesi ile bir araya geldiğinde yığılaşmaların ve kümelenmelerin oluşumunu destekleyici nitelikte bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım incelenirken üzerinde durulması gereken temel kavramlar; çeşitlilik, ölçeğe göre artan getiriler, eksik rekabet piyasaları, endüstri içi ticaret, faktör mobilitesi ve ulaşım maliyetleridir (Çalışkan ve Kaya, 2015:43). Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisinin dört temel özelliği bulunmaktadır (Fujita ve Mori, 2005:3):

- Tüm mekânsal ekonomi, genel denge anlayışı ile modellenmektedir.
- Firma düzeyindeki artan getiriler ya da bölünmezlikler, ekonominin arka bahçe kapitalizmine dönüşmesini engellemektedir. Ayrıca artan getirilerin varlığı eksik rekabet piyasasının geçerli olduğunu gösterir.
- Taşıma maliyetleri, mekânı önemli hale getirmektedir.
- Üretim faktörlerinin ve tüketicilerin mekânlar arasındaki hareketliliği, yığılma için bir ön koşuldur.

Yeni Ekonomik Coğrafya modeli, vonThünen veya Christaller-Lösch varsayımlarına ürün/girdi farklılaşmasını eklemektedir. Ayrıca Christaller'in merkezi yerler teorisindeki getiri ve taşıma maliyetleri arasındaki alışverişi endüstri bölgelerinin kümülatif sürecine bağlamaktadır. Yani Yeni ekonomik coğrafya modelinin önceki çalışmaları dışlamak yerine yapılan bu çalışmaları ortak bir çatı altında yeniden ele aldığı söylenebilir (Ekinci ve Ersungur, 2013:222).

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde ülkeler arasındaki ya da ülke içerisindeki bölgeler ya da iller arasındaki ekonomik kalkınma farklılıkları dikkatlice incelendiğinde, ekonomik aktivitelerin mekânsal dağılımının büyük bir farklılık gösterdiği ve bu dağılımın da bazı ülkelerin veya bölgelerin geri kalmışlıklarının temelini oluşturduğu görülmektedir. Ekonomik aktivite ve faktörlerin eşit olamayan bu dağılımı birbirine komşu ülkeler arasında yaşanabildiği gibi bir ülkenin bölgeleri, illeri ve hatta semtleri arasında bile görülebilmektedir. Bazı bölgeler ya da mekânlar sahip olduğu cazibe etkileri ile ekonomik aktiviteleri kendilerine çekebilirken, diğer mekânlar ise ya düşük cazibe etkilerine sahip olmakta ya da sahip olduğu cazibeyi etkin kullanamamaktadır.

Mekân kavramı iktisatta önemli bir yere sahip olmasına rağmen II. Dünya Savaşına kadar olan dönemde hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Savaş sonrasındaki dönemde ülke ve bölgeler arasında görülen ekonomik gelişmişlik farklılıkları, iktisatçıların kendilerini sorgulamasına ve mekân boyutuna analizlerde daha sıkça yer vermelerine yol açmıştır.

Günümüzde mekân ve ekonomik aktiviteler arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli yaklaşımlardan birisi de Yeni Ekonomik Coğrafyadır. Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı 1990'lı yılların başında Paul Krugman tarafından geliştirilmiş ve son dönemlerde birçok çalışmada kendine yer bulmuştur.

Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımına göre, ekonomik faaliyetlerdeki coğrafi ya da mekânsal yoğunlaşmanın nedeni; uzmanlaşma, büyüme ve içsel/dışsal ekonomiler nedeniyle oluşan ticaret avantajlarıdır. Bu bağlamda, ekonomik etkinliklerin mekânsal dağılımı, bir yandan yığılma yani merkezci kuvvetlerin ve diğer yandan ise saçılma yani merkezkaç kuvvetlerin birleşimi ile belirlenmektedir.

Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisinin temelinde Lokasyon Teorileri bulunmaktadır. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, önceden ileri sürülen bu teorilerin çeşitli unsurlarını temel bir çatı altında toplayarak modellemiştir. Yeni bir teori olmadığı ve teoride belirlenenlerin zaten daha önce ortaya konulduğu gerekçesi ile eleştirilmesine rağmen Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi yaptığı temel katkının, geçmişteki bu teorilerin modellenmesi olduğunu kabul etmektedir.

Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, içinde barındırdığı modeller ile eski ve yeni teorileri birleştirmiş, mekâna çok farklı perspektiflerden bakmayı mümkün kılmış ve böylece mekân kavramı ile ilgili sorulara daha etkin cevap verebilmede etkili olmuştur. Bu bakış açısı da mekân günümüz koşulları ile değerlendirme imkânını bizleri tanımış ve mekân kavramını analizlerde tekrardan önemli bir hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

- ARICIOĞLU, E. (2011), “İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: Mekan”, *Ekonomik Yaklaşım*, 22(81): 17-44.
- BARTHWAL, R.R. (2007), “Industrial Economics: An Introductory TextBook”, Second Edition, New Delhi: New Age International Publisher.
- BEKELE, G. W., ve JACKSON, R. W. (2006), “Theoretical Perspectives on Industry Clusters”, Morgantown: Regional Research Institute West Virginia University.
- BLAUG, M. (1985) “Spatial economics and the classical theory of location”, *Economic Theory In Retrospect*, 4 ed, 614-631, Cambridge University Press.
- ÇALIŞKAN, T. E. ve KAYA, A. A. (2015), “Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı Çerçevesinde İşgücünün Hareketliliği: Avrupa Birliği Uygulaması”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 37-62.
- DAWKINS, C. J. (2003), “Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments”, *Journal of Planning Literature*, 18(2):131-172.
- DİNLER, Z. (2012). “Bölgesel İktisat”, (9.Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.
- DURANTON, G. (2008), “Spatial Economics”, Durlauf, S. N. ve Blume, L. E. (Ed.), *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Palgra ve Macmillan.
- EKİNCİ, E. D. ve ERSUNGUR, Ş. M. (2013), “Yeni Ekonomik Coğrafya ve Teorik Modelleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3): 205-224.
- ELMAS, G. (2001), “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler”, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- ERSUNGUR, Ş. M. (2016), “Bölgesel İktisat: Teori, Politika ve Uygulama”, Ankara: İmaj Kitabevi.
- FUJITA, M. (2010), “The Evolution of Spatial Economics: From Thünen To The New Economic Geography”, *The Japanese Economic Review*, C. 61, S. 1, 1-32.
- FUJITA, M. ve KRUGMAN, P. (2004), “The New Economic Geography: Past Present and the Future”, *Papers in Regional Science*, Vol. 83, 139-164.
- FUJITA, M. ve MORI, T. (2005), “Frontiers of the New Economic Geography” Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization, IDE Discussion Papers No: 27.
- FUJITA, M. ve THISSE, J. F. (1996), “Economics of Agglomeration”, *Journal of the Japanese and International Economies*, Vol. 10.

- FUJITA, M., KRUGMAN, P., ve VENABLES, A. J. (1999), “Spatial Economy”, Cambridge: MIT Press.
- HENDERSON, J.V., SHALIZI, Z. ve VENABLES, A.J. (2000), “Geography and Development”, World Bank Policy Research Working Paper, Paper No. 2456.
- ISARD, W. (1956), “Location and Space-Economy”, The Massachusetts Institute of Technology.
- ISARD, W. (2003), “History of Regional Science and the Regional Science Association International”, Springer.
- KRUGMAN, P. (1999), “The Role of Geography in Development”, *International Regional Science Review*, 22(2), 142-161.
- KRUGMAN, P. (2000), “Where in the World is the New Economic Geography”, G. L. Clark, M. P. Feldman, ve M. S. Gertler (Ed.), *The Oxford Handbook of Economic Geography* (s. 49-60). Oxford: Oxford University Press.
- KUM, M. (2011), “İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(1), 235-255.
- MULLIGAN, G. F., PARTRIDGE, M. D., ve CARRUTHERS, J. I. (2012), “Central Place Theory and Its Reemergence in Regional Science”, *The Annals of Regional Science*, 48:405–431.
- MÜFTÜOĞLU, T. (1982), “Sanayi İşletmelerinde Kuruluş Yeri Seçimi ve Ölçek Sorunu”, *Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları*: 530.
- POTTER, A. ve WATTS, H. D. (2014), “Revisiting Marshall’s Agglomeration Economies: Technological Relatedness and the Evolution of the Sheffield Metals Cluster”, *Regional Studies*, 48(4):603–623.
- SCOTT, A. (2000), “Economic Geography: The Great Half-Century”, *Cambridge Journal of Economics*, C. 24, 483-504.
- SULAIMAN, A. (2010), “Regional Economic Development, Policy and Regional Disparity in Large Territories: The Case of Canada and China”. A Thesis Presented to Department of Geography, the Faculty of Art and Sciences of University of Montreal, Kanada
- TAŞCI, K., AKPINAR, R. ve ÖZSAN, M. E. (2011). “Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları”, (1.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi
- VOMHOFE R. ve CHEN K. (2006), “Whither Or Not Industrial Cluster: Conclusions Or Confusions?”, *The Industrial Geographer*, 4(1):2-28.
- YİĞİT, S. (2014), “Kümelenme Teorisi: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 107-128.